

ЕКОНОМСКИ И ЕНЕРГЕТСКИ АСПЕКТИ ХИБРИДНОГ УГРОЖАВАЊА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ*

Мирослав Митровић**

Министарство одбране Републике Србије,
Институт за стратегијска истраживања

Хибридно ратовање као не сасвим нов, али у савременој пракси интензивно примењиван концепт, своје тумачење исходује у различитости динамике сукоба, нелинерности токова интереса, више нивоа субјеката и носиоца, неоружаном и неконвенционалном карактеру и тежњи ка отклону од класичне, „Клаузовицке“ теорије ратовања. Разноликост форми и облика сукоба, који имају циљеве идентификованим са ратним, доприноси да појаве које воде ка доминацији и смањењу општих и одбрамбених капацитета противника, карактеришемо као форму хибридног ратовања. Отуд и дилеме које се покрећу око сталне борбе за економске и енергетске изворе. Са становишта субјеката који учествују у овој борби интереса, постављају се питања, да ли изражена тежња за доминацијом у економији и енергетици представља форму хибридног ратовања и у ком моменту економски и енергетски интереси надилазе принципе отвореног тржишта и прерастају у хибридно угрожавање националне безбедности. Посебно становиште наведених питања, истиче се у вези са малим и недовољно развијеним државама, које се налазе у специфичним регионима и које имају комплексне спољнополитичке релације, као што је Република Србија.

Кључне речи: *хибридно ратовање, економска безбедност, енергетска безбедност*

Хибридно ратовање или свеобухватни сукоб ниског интензитета?

Хибридно ратовање није нов појам, већ представља рафинирану форму Хисконске тежње да се противник ослаби и постигне стратегијска предност, преовлађујуће неоружаним средствима. Такође, може се рећи да се савремени сукоби идентификују као израсле форме четврте, па чак и, „ратови пете генерације“.¹

* Рад је део научно-истраживачког пројекта Института за стратегијска истраживања, „Хибридно ратовање – искуства и перспективе“.

** Др Мирослав Митровић, miroslav.mitrovic@mod.gov.rs

¹ Мирослав Митровић, Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, Београд: Војно дело, 5/2017.

Ипак, светска научна и стручна јавност радовима у наведеној области, наставља да пружа допринос даљој анализи и идентификацији хибридног рата, његовој детерминације као актуелне и надрасле форме сукоба. Према, Лианг и Ћанксуи, Кинеским ауторима, савременици последње декаде двадесет првог века, јасно могу разлучити почетак нове ере у природи ратовања, једноставним праћењем геополитичких дешавања као што је распад СССР, сукоби Босни и Херцеговини, Косову, резултати на пољу генетског инжињеринга и клонирања, Интернет експанзијом, финансијским краховима берзи, појавом нових валута попут евра, униполаризацијом света, нарастућом глађу за доминацијом САД, кризом енергената њиховом потражњом, итд. Према овим ауторима, у савременом ратовању не постоји ограничење у погледу средства, било да су она оружана или неоружана, па ни у погледу форми ангажовања снага, које могу бити националне, наднационалне, мултинационалне, али и невладине, као ни ограничења у вези са нападима према физичким или другим формама испољавања националног суверенитета (територија, акваторија, ресурси, трговина, финансије, информације, медији, убеђења, култура, технологија, оружане снаге, политички систем) који не могу бити објекта деловања „рата без граница“, односно, хибридног ратовања.²

Према Маринову,³ у актуелном тренутку, геоекономски и геополитички трендови и дешавања су лишена националних карактеристика, потопљена су у глобализам и осликавају формалну визију потреба наднационалних институција, тачније њихових најмоћнијих чланова. При томе, наведени наступ се идентификује са примењеном „континенталном стратегијом анаконде“,⁴ при чему је изражена тенденција успостављања што ближег контакта са потенцијалним противником, али без уласка у оружане сукобе. Маринов сматра да су информациони, сајбер напади и коришћење Интернет пространства, полигони за тоталну идеолошку обраду светског, регионалног и националног јавног мњења, као и за спровођење специфичних политичких технологија у форми „обојених“ и „нежних“ револуција и револуционарних преврата. Маринов закључује да је у току геоекономски рат, који је у директној вези са наведеним управљаним, ненасилним револуционарним покретима.⁵

Према наведеном, закључујемо да савремени свет представља полигон хибридних сукоба, који се исказују кроз широки синергијски варијетет неконвенционалних борбених и неборбених операција. Лепеза активности које подразумевају

² Qiao Liang, Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.

³ Георги Маринов, *Формирањето се евроазијско геоекономско пространство*, Геополитика, Софија, 2015, с121–132.

⁴ Према плану генерала Винфилда Скота у раним операцијама Грађанског рата у САД, основно деловање на сламању отпора побуњеника Конфедерације се заснивало на окруживању и економској изолацији а не на конкетним борбеним операцијама и оружаним сукобима, при чему се овакав наступ уобличен у форми документа, називао „План Анаконда“. Видети: Stephen W. Sears, George B. McClellan: the young Napoleon, New York, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 1988.

⁵ Маринов сматра да САД воде широки фронт „хибридних ратова“, којима је за циљ формирање што вежег броја малих, националних, лако управљивих држава, и као пример наводи разлагање Југославије на мале, етничке међусобно завађене државе. Такође, на етничкој основи, идентификује и стварање нове државе „Косово“ и покушај организирања унутрашњег суверенитета држава на новом принципу, насилном демократизацијом, као у примеру Авганистана, Ирака, Либије итд. Видети: Георги Маринов, *Формирањето се евроазијско геоекономско пространство*, Геополитика, Софија, 2015, стр. 121–132.

хибридно ратовање у себи садржи комбинацију примене нелегалних борбених операција, спонзорство, организацију и спровођење политичких протеста, економске мере, које су пропраћене снажним информативним кампањама. Све наведене и друге активности које имају за сврху дестабилизацију државе или промену власти у њој, организују се и спроводе са сврхом постизања стратегијских интереса великих сила или издвојених центра моћи (корпорација, интересних група) са циљем успостављања стања нарушавања баланса моћи у међународним односима и остваривања сопствених интереса, претежно неборбеним средствима.⁶

Поред тога, општа карактеристика хибридних ратова, јесте губитак јасне разлике између војника и цивила, као и организованог насиља, терора и рата. Практично, хибридно ратовање, представља форму испољавања стратегијске иницијативе. При томе, за очекивати је да свака велика сила има за потребу да примењује концепт остваривања сопствених стратегијских интереса, по могућству са што мањим ангажовањем оружаних капацитета, а ради очувања или постизања доминације у веома променљивој и динамичној геополитичкој средини.

Савремени рат, дакле, превазилази теоретска исходишта спознаје рата као сукоба, при чему се главна различитост, па и хибридност, налази се не само у областима у којима се сукоби остварују, већ у померању њиховог тежишта са форми оружане борбе на неоружана дејстава. И поред тога што је недвосмислено да се рат одувек спроводи са ослонцем на свим формама и облицима наносења губитака противнику, са циљем остваривања предности и испуњења сопствених интереса, карактеристике савремених сукоба значајно истичу коришћење неоружаних средстава. Такође, области деловања су широке и обухватају све сфере живота, па тиме се савремени, хибридни рат може назвати и општи или апсолутни.

Узимајући у обзир да су неке од основних форми хибридног ратовања представљене као сепаратистички и сецесионистички покрети, „обојене револуције“, институционализоване форме екстремизма, различите форме санкција, политички и медијски притисци, деловање у сајбер сфери, сажето можемо сагледати области испољавања хибридних дејстава у следећим областима и начинима деловања:⁷

– *Специјалне и психолошке операције*, које представљају оружани, конвенционално-неконвенционални облик ангажовања снага и средства државе.

– *Економско, енергетски и политички притисци*, представљају деловања променљивог времена трајања и варијабилног односа интензитета примене и постигнутих ефеката.

– *Информације, медији, Интернет и његове платформе*, област деловања коју карактерише варијабилни интензитет, повезаност са осталим областима хибридног деловања, заснованост на Интернет технологијама, отворености информатичког друштва, слабо развијене свести о могућим злоупотребама и недовољно развијеним мерама заштите.

⁶ Kofman Michael, Rojansky Matthew, „A Closer look at Russia's 'Hybrid War'“, *Kennan Cable*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, No. 7, April 2015, p. 3.

⁷ Мирослав Митровић, Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, Београд, Војно дело, 5/2017.

– *Јавна дипломатија*, област деловања у којој се примењују тактике и инструменти ниског интензитета, дугорочне оријентације усмереног дејства на најшире сфере друштвеног живота, у директној је вези са појмом меке моћи, „*soft power*“, заснованој на неопипљивим и индиректним утицајима какви су култура, друштвене вредности и идеологија.⁸

Повезаност глобализације политичке економије са хибридном ратовањем

Савремени међународни односи су у многа места условљени актуелним развојем међународне политичке економије. Наиме, може се рећи да је међународна политичка економија савремену актуелизацију добила током седамдесетих година прошлог века, када су одређене теме и односи из домена који се могу окарактерисати као економки, различитим утицајима, попримили нарастајуће карактеристике политичких односа, тачније, међународна економија је интензивном политизацијом, постала поприште међународне политике.⁹ Надаље, може се закључити да је глобализација довела до раздвајања појмова међународне и светске економије. Наиме, међународна економија представља институционални приступ, где су актери државе или међународне организације, док светска економија представља интересну корелацију недржавних (наддржавних) субјеката, тачније корпорација, чиме се премошћава утицај националне државе и међународна контрола (*cross border*).¹⁰ Светска економија се развија на рачун територијалне фрагментације међународне економије. На овај начин се омогућава креирање повољних услова за оплодотворење капитала, експлоатацијом повољнијег амбијента у „новоосвојеним“ територијама, деловима међународне економије (повољна цена радне снаге, фискална политика, политичка стабилност, либерализован увоз или извоз у треће регије). Имајући у виду овај аспект, подразумева се да је глобализација неминовно вођена мултинационалним корпорацијама и банкама и подређена њиховим интересима.¹¹ Маринов¹² сматра да је директан показатељ широке дисфункције међународног поретка и постојања актуелног и општег хибридног сукоба ниског интензитета, управо деловање транснационалних корпорација. При томе, сматра да је њихов утицај најснажнији у домену нестајања националног идентитета, поседовању огромних економских и финансијских потенцијала, истицању сопствених интересних трајекторија, који нису увек у поклапању са националним интересима. Надаље, транснационални капитал, има тенденцију сталног развоја и ширења. Према томе, сукоби који имају развијену, хибридну форму, могу се идентификовати и са интересима транснационалног капитала, који се међусобно су-

⁸ Види: Nye, Joseph, S., Jr., „The misleading metaphor of decline,“ *The Atlantic Monthly*, March 1990.

⁹ Jonh Ravenhill, *Global Political economy*, 2008, Oxford, Oxford University Press.

¹⁰ Види: Robert. W. Cox, „Perspektive of Globalization“ in ed. Mittelman, J. H., *Globalization-critical reflections*, London, Lynne Rienner Publisher. inc. 1996, pp 22–23.

¹¹ Катарина Штрбац, Мирослав Митровић, *Интердисциплинарни приступ наукама безбедности и одбране*, Политичка ревија, 3/2012.

¹² Георги Маринов, 2015, стр. 121–132.

кобљава на одређеним просторима, било да тражи место за свој даљи развој или заштиту својих монополистичких интереса, ширењем ближе границе утицаја према супротстављеном интересу конкуренције. Поред борбе за простор који подразумева различите ресурсе, развијена је борба и за контролу транзитних подручја и коридора за транспорт свих врста ресурса. Он надаље сматра да, превентивно хибридно деловање, представља акт великих сила и ангажованих субјеката транснационалног капитала у слабљењу малих и нестабилних подручја, како би лакше постали дефакто, а одлукама наднационалних институција, и дејуре, полигон за остваривање интереса.

Нарастајућа глобализација, са свим својим позитивним и негативним ефектима,¹³ неформално је наметнула, а од популације и елита добровољно усвојене императивне модернизације, као апсолутне референце националног успеха. При томе, успех је идентификовано са критеријумима „остварености“ нације у савременим међународним односима, који се могу анализирати кроз економске, културне и политичке критеријуме промена које је поставио Ларнер:¹⁴

- тежња ка само-одрживом економком расту,
- значајан удео учешћа грађана у управљању политиком,
- друштвена дифузија секуларно-рационалних норматива,
- повећана унутрашња мобилност становништва и
- трансформација приступа „моделовања личности“ сваког појединца у друштву

према већем личном учешћу, односно „ангажованом“ појединцу са изграђеним емпатијским ставовима.

Према томе, динамична, глобализацијом условљена позиција државе у условима деловања различитих, веома моћних интересних субјеката, изискује свеобухватан приступ питањима од стратегијског националног интереса у свим сферама друштвеног живота.

Са становништва националне безбедности, изазови ризици и претње који се постављају пред савремено друштво, а који су у вези са аспектима економске безбедности, и заштитом економских информација, могу се поставити у најшири оквир следећих феномена:¹⁵

- глобализације,
- фрагментација, децентрализација и демократизација,
- промене у моделима управљања и власништва над капиталом и средствима

за рад,

- смањење опште могућности примене широких мера заштите тајности и
- нестајање граница између индустрија, приватног и јавног сектора, роба и услуга, држава, нове логике успостављања савеза и интересних коалиција.

Према Дејвису, прикупљање економских обавештајних података је кључни приоритет сваке државе и њене обавештајне заједнице, и то пре свега јер је економска моћ, а не војна, постала барометар моћи државе.¹⁶ Надаље, Таилард у свом раду

¹³ Катарина Штрбац, Мирослав Митровић, 2012.

¹⁴ Daniel Lerner (1968) 'Modernization: social aspects', in *The International Encyclopedia of the Social Sciences*, 10: 386–94 (New York: Macmillan and The Free Press).

¹⁵ Matt Davies, *International Political Economy and Mass Communication in Chile*, London, ed. *Evan H. Potter* Economic Intelligence & National Security, Carleton University Press, 1998, стр. 30.

¹⁶ Исто, стр. 23.

пружа широку основу повезаности економије и система одбране, тачније планирање употребе војних капацитета, на начин изоловања индивидуалних економских принципа примењених у војној науци. Ови принципи, се на даље посматрају у широком контексту свеобухватне војне стратегије, која подразумева ангажовање различитих економских инструмената, док се класична примена војске као оружане силе, у форми притиска, пројектује само када је то крајње неопходно.¹⁷

Наведено нас упућује на закључак да су концепти одбране и економије у савременим политичко економским односима надрасле глобализације, снажно условљени и међузависни, те да се угрожавањем економије једне државе, директно утиче на њену општу одбрамбену способност. При томе се економска деловања која нарушавају општу безбедност и интегритет државе, могу сврстати у домен хибридног рата. Да је ова логика основана, наводи нас и појава системског приступа питањима економске и енергетске безбедности код више држава и организација, посебно са гледишта политике и система одбране,¹⁸ односно да економска и енергетска безбедност, од средине деведесетих година прошлог века, значајно добијају на важности, посебно са политичког и војног аспекта.

Хибридно ратовање у форми нарушавања економских потенцијала државе, један је од веома ангажованих начина испољавања притисака у међународним односима. Било да се ради о економским санкцијама, које имају за циљ утицај на појединце, политичке или економске лидере, захватају одређени сектор или све сегменте економије једне државе, може се рећи да су економске санкције готово одувек биле инструмент притиска спољне политике.¹⁹

У начелу, међународне санкције су ненасилне радње које предузима појединачна држава или више њих, против других држава из политичких и економских разлога. Међународне санкције можемо поделити на три основне групе:²⁰

1. дипломатске санкције (састоје се од мера којима се ограничавају дипломатски односи између две или више земаља и углавном се свде на повлачење или протеривање амбасадора уз ограничавање контакта званичника тих земаља),

2. војне санкције (подразумевају мере које имају за циљ да онемогуће неприхватљиве војне акције одређене државе, а те мјере су ембарго на увоз војне опреме, затим коришћење оружаних снага како би се спровела блокада одређене државе и, као крајњу меру, војну интервенцију).

3. економске санкције (састоје се од мера које имају за циљ промену неприхватљиве политике коју спроводи одређена земља, а обухватају увођење казних царинских стопа на увоз робе, блокирање извоза робе у одређену земљу или потпуни прекид било ког облика трговине).

¹⁷ Michail Taillard, *Economics and modern warfare*, 2012, Palgrave Macmillan.

¹⁸ Види више у : Институт за стратегијска истраживања, *Стратегијско – безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020. године*, Београд: Одбрана, 2015. стр. 72–112.

¹⁹ Ann Elliot, K. (2006), „Economic sanctions as a Foreign Policy Tool“, Peterson Institute for International Economics and Center for Global Development, Washington DC.

²⁰ Марко Маловић, Андреа Мичукић, Глоса о асиметрично негативном повратном ефекту увођења економских санкција Руској Федерацији од стране ЕУ, Научни скуп Економија и криза – треба ли нам нови одговор, Андрићград. Економски факултет, Источно Сарајево – Пале, 2014. , стр. 442.

Економски аспекти хибридног ратовања

Сажето, циљеви спровођења економских санкција се односе на тежњу ка промени политике једне државе, изазивањем поремећаја у привредном животу те земље, што има за циљ нарушавање њене политичке стабилности и промену режима и политике која је представљена као разлог увођења санкција. У актуелној пракси међународних односа, облик економских санкција који се најчешће примењује је увођења рестриктивних мера у трговини и свим другим сферама економског живота према одређеној држави. Као врста притиска за постизање циља, економске санкције су постојале још од античких времена, али њихова примена доживела је процват управо у периоду после хладног рата. Уочљиво је да су економске санкције веома прихваћен и популаран инструмент утицаја држава које предњаче у економској моћи. Као подршка наведеном, може се навести да је за око шездесет случајева примене санкција у периоду од 1945. до 1990, за преко две трећине, иницијатор и заговорник истрајавања на њиховим применама биле су управо САД.²¹

Посебно је уочљиво да се санкције уводе са позиција моћних држава, које имају аспирације да доминирају међународним односима. На основу тога, можемо закључити да су економске санкције у функцији остваривања доминантног положаја одређене државе или организације, испољене ради умањења општих способности, па и одбрамбених капацитета, државе која је циљ санкција. Ове активности утичу на опште карактеристике система одбране и безбедности државе која је мете санкција, и имају за циљ наношење што више посредних негативних ефеката, као што је опште незадовољство, губитак поверења у државно руководство, па све до мање или више насилне унутрашње промене власти. Овим се спољнополитичко деловање у сфери економије, сврстава корпус хибридног ратовања усмереног према једној држави. Посебно је уочљиво да се санкције као спољнополитичко средство, усавршавају током последње декаде двадесетог века, када доживљавају своју нарастајућу и све ширу примену.²² Поред тога, можемо закључити да глобализација, значајно доприноси условима за пројектовање санкција, управо због актуелне међузависности у економским односима. Практично, економска глобализација је покретач осталих форми планетарних феномена као што су, геополитика, геоекономија и геоенергетика. Такође, у актуелном тренутку уочљива је појава интересовања за остале ресурсе (глобални приступ управљању чистом водом, ваздухом и земљиштем, итд.). Међузависност и утицај набројаних феномена на све врсте и нивое националне безбедности даје за право да се ова питања посматрају кроз феномен геобезбедности.

Економско ратовање није нов појам и може се рећи да постоји од када постоји и сам рат. Савремено економско ратовање има форме санкција, ембарга, и других макроекономских политичких потеза које имају за циљ решавање конфликта интереса без коришћења оружаних снага.²³ У начелу, економске мере теже да угрозе:

²¹ Čarls, Kegli, V. Jr., Vitkof, Judžin R. *Svetska politika, trend i transformacija*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd 2004, str. 741.

²² Aleksandra Joksimović, *Sankcije kao sredstvo u spoljnoj politici SAD posle Hladnog Rata*, Међународна политика, Vol. LVIII, br. 4, pp. 469–491, Oktobar 2006.

²³ Види: Michael Taillard, *Economics and modern warfare*, Palgrave MacMillan, 2012.

- Снабдевање – угрожавање доступности потребних количина општих и посебних ресурса;
- Трговину – ограничавање размене са сврхом прибављања потребних ресурса;
- Тржиште – манипулације потребама, потражњом и понудом са сврхом управљања стратешким интересима.

Наведене мере су усмерене нарушавању опште способности државе да реагује према спољним или унутрашњим формама нарушавања националне безбедности. Економски притисци, или економска борба, представља ангажовање економике, економских средстава и науке у остваривању предности у области одбране и безбедности. Усмерени су како на остваривање унутрашњих ефеката и промена унутрашње политике, слабљења опште, па и одбрамбене моћи државе и наношења спољнополитичких последица.²⁴

Може се рећи, да силе покретачи санкција, имају за циљ да утичу на области економског живота нације, управо тамо где је она најрањивија и где се очекује најснажнији притисак на институције државе, као и највеће последице по систем одбране и безбедности. Међутим, осим режима санкција, један од хибридних начина утицаја на укупну одбрамбену способност државе, који је директна производ глобализације и политике „отворених тржишта“ је и преузимање контрола над кључним националним ресурсима од стране спољног економског ентитета, чиме држава губи суверенитет над својом енергетском, а тиме и економском безбедношћу. Испољени утицаји према националној економији, који се могу посматрати као хибридно угрожавање националне безбедности, дакле, могу се посматрати кроз системе санкција и губљења суверенитета над делом или већином кључних националних економских субјеката и ресурса.

Енергетска безбедност и хибридно ратовање

Актуелни трендови указују да се борба за енергенте не смирује, напротив, да ескалира и добија на интензитету и снази, тако да је оправдана констатација да је „некадашња трка у наоружању замењена трком за обезбеђивање потребних количина енергената, при чему енергетска безбедност превазилази интерес сваке државе понаособ“.²⁵

Енергетска безбедност је релативно нов појам, који се тумачи на различите начине, са становишта произвођача, потрошача и транзитних држава, при чему су нафта, гас и електрична енергија основни фактори и полазне основе безбедносне анализе. При томе, анализом наведених субјеката кроз призму безбедносних питања, долази се до тематског и појмовног одвајања од поља енергетике и проблеми се посматрају са становишта националне безбедности.

Према Јергину, са становишта енергетске безбедности, постоје три категорије држава:

- државе извозници енергената, чија је безбедност условљена континуитетом потражње на глобалном тржишту,

²⁴ Исто, стр 15.

²⁵ Институт за стратегијска истраживања, Стратегијско – безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020. године, Београд: Одбрана, 2015. стр. 72.

– државе у развоју, условљене ценама енергената, чиме се утиче на безбедан развој и унапређење технологија и производних капацитета и

– државе зависне од увоза, за које енергетска безбедност има елементарно обезбеђивање енергената.

Енергетска безбедност је директно условљена са геополитиком једне државе и у себи обједињује њену расположиву енергију, економски раст и политичку моћ. Такође, енергетска безбедност сваке државе има за њу стратегијски значај, те је разумљиво да се као посебна тема налази у стратегијским документима готово свих држава света.²⁶

Хибридна утицаја енергетске безбедности на систем одбране државе је посебно уочљив са становишта међусобне зависности и интеракције енергетског и система одбране државе. Наиме, војни чинилац је препознат као једини фактор реаговања у условима исказаних претњи према енергетском систему, када политички, економски и дипломатски напори не постижу ефекте. Такође, војни капацитети омогућавају ефективну заштиту налазишта и транспортних коридора. На другу страну, енергетски безбедна држава има потребну економску стабилност и снажну привреду, што јој омогућава стабилан и ефикасан развој одбрамбених способности.

Комплексност анализе енергетске безбедности, условљена је ранијим закључком да у савременом свету, енергија не представља посебан, одвојен безбедносни проблем издвојене државе. Енергетска зависност и небезбедност као облик угрожавања националне безбедности, се као форма исказивања политичког става рефлектује са нивоа наднационалне институције, при чему директне негативне ефекте осећају државе чланице. Према Петракиеву²⁷ пример за наведено треба тражити у политичком ставу ЕУ према пројекту гасовода „Јужни ток“. Наиме, продубљивање конфликта између Брисела и Москве, узроковано кризом у Украјини и анексијом Крима од стране Руске Федерације, директно је утицало на заустављање пројекта гасовода „Јужни ток“. Надаље, овакав став је отворио и оживео мање или више реалне пројекте ТАНАП и ТАП, који подразумевају снабдевање Европе гасом из Азербејџана, Туркестана или Ирана. Међутим, поред свих политичких одлука, анализе указују да наведени извори, њихова актуелна ангажованост према другим корисницима, пре свега Кини, сложена геополитичка ситуација у наведеном региону, санкције према Ирану, као и потребе унутрашњег тржишта и сложеност организације и инфраструктуре, не испуњавају реалне потребе пројектованог тржишта Европе, а који би био алтернатива Руским изворима. На тај начин, условљеност и повезаност геополитике, политике, економских интереса, као и појединачних интереса држава, утичу на енергетску безбедност, како читаве ЕУ, тако и свих држава чланица, па и оних које нису чланице, али се налазе у оквиру коридора заустављеног пројекта, попут Републике Србије. На тај начин, општа сложеност проблема доприноси успостављању „хибридног“ амбијента посматрања питања националне безбедности, посебно са становишта државе која је енергетски зависна.

Сложени геополитички односи и условљавања малих, држава које су енергетски зависне и економски слабе, пракса су деловања моћних међународних сила,

²⁶ Исто, стр. 76 - 80.

²⁷ Димчо Петракиев, Алтернативните гасови досатки за Европа: шансови и препятствия, Геополитика, Софија, 2015, стр. 190–120.

које на тај начин испуњавају сопствени интересе. У блиској историји, на примеру Србије, могуће је анализирати испреплетаност интереса великих сила и хибридно-сти деловања у остваривању својих интереса. Наиме, САД су, предводећи Албански сецесионистички покрет на Косову и Метохији, антиципирајући заједништво у подељеним интересима, оствариле своје економске и енергетске интересе, уз остваривање стратегијског присуства на правцу Јадран – Црно Море, и приближавање предњој зони интереса Русије у Црноморском региону. Поред тога, непосредним распоредом снага у бази „Боундстил“ на Косову и Метохији, остварено је дугорочно снажно војно присуство САД у региону Западног Балкана, које својом позицијом омогућава контролу и евентуално управљање могућим будућим кризама у трустном и нестабилном подручју Балкана. САД су на основи подршке националних циљева Албанаца, остварили своје економске и енергетске интересе. На другу страну, Албанци су, коришћењем постојећих легитимних могућности утицаја на спољну политику САД,²⁸ остварили подршку за своје националне циљеве, насилним отцепљењем дела територије Републике Србије, сагласни према економским и енергетским интересима компанија из САД. Као пример за наведено може послужити пример комбината „Трепча“. Непосредно после интервенције, августа 1999. г., Мисија Уједињених нација на Косову-УНМИК (*United Nations Mission in Kosovo – UNMIK*) преузима административну управу на Косовом, а Међународна кризна група (*International Crisis Group-ICG*), објављује извештаја о комплексу „Трепча“, уз инструкцију да УНМИК треба да преузме комбинат „Трепча“ по хитном поступку. После преузимања од стране представника УН, комбинат је предат на управљање компанији *Morrison Knudsen International*, која се касније припојила корпорацији *Raytheon Engineering and Construction*, једној од најјачих енергетских групација на свету, утицајној и лобистички активној организацији, која има и значајна улагања и пословне аранжмане са Владом САД у области одбране.²⁹

Руска Федерација, на другу страну, коришћењем инструмената меке моћи и јавне дипломатије, настоји да оствари своје интересе и обезбеди трајну контролну позицију у Србији, са циљем остваривања паритета наступа САД у Албанији, Црној Гори, делу Босне и Херцеговине, Хрватској и Македонији. Може се речи да је овакав наступ део ширег приступа, који можемо назвати и „енергетска офанзива“ Руске Федерације у Југоисточној Европи.³⁰ При томе, у свим државама Југоисточне Европе, па и Србији, доминантно су уочљиви економски интереси Русије. Наиме, интереси и утицај се у мери доступности сазнања, могу посматрати кроз деловање руских енергетских гиганта у Србији и региону. На пример, Руска националне компаније „Газпром“,³¹ која има директну контролу од стране највиших државних институција Русије, и реализује послове од стратегијског националног значаја, већински је власник компаније Нафтне

²⁸ Мирослав Митровић, Потенцијали утицаја интересних група на спољну политику САД – случај „Косово“, Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 161.

²⁹ Исто.

³⁰ Институт за стратегијска истраживања, Стратегијско – безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020. године, Одбрана, Београд, 2015. стр. 101–109.

³¹ „Газпром“ је под директним управом кабинета предстаника Владимира Путина, има преко 300.000 запослених, обезбеђује 25% европске потрошње за гасом и представља 25% светских резерви гаса. Види: Зоран Петровић, Геополитика енергије, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

индустрије Србије (НИС),³² док је Лукоил преузео све капацитете и инфраструктуру нафтне компаније „Бепетрол“.³³ Из наведеног наступа, наслућује се да амбијент пријатељских односа, истицање блискости два народа, и међународне политичке подршке, има у перспективи за резултат могуће губљење енергетског суверенитета.

Узимајући у обзир да је на територији „Косова“, ван експлоатационог домаћаја Републике Србије око 60% укупних националних резерви угља, и да Србија није власник гасно – нафтних националних капацитета, у најширем се може закључити да је енергетска безбедност у сфери потреба за фосилним изворима енергије нарушена, дугорочним хибридном деловањем различити фактора. Поред тога, актуелно стање у наведеној области је у контрадикторности са постављеним циљем у Стратегији националне безбедности Републике Србије, где се под енергетском безбедношћу „подразумева дивергентне правце снабдевања, стабилност испоруке и производње енергената, стварање неопходне аутономије и јачање регионалне позиције у снабдевању енергентима“.³⁴

Закључак

Сложеност савремених геополитичких односа њихов утицај на динамику креирања одговора националне безбедности на актуелне изазове, ризике и претње, карактерише хибридно, велика динамика и међузависност. Економки и енергетски аспекти безбедности посматрани кроз примењене форме испољавања утицаја са сврхом остваривања сопствених интереса, присутни су у савременим међународним односима. Може се рећи да представљају област деловања у којем одређене стране применом различитих инструмената, долазе до остваривања сопствених интереса и стратегијске предности, без коришћења оружаних средстава. Манипулацијом постојећим и изналагање и ескалација постојећих проблема, криза и сукоба у сфери која се ослања на економки и енергетски аспект, велике силе настоје да посредним, хибридном методама, остваре дугорочне стратегијске интересе. При томе примењују све расположиве методе условљавања и манипулације, чиме се мале, економки и енергетски слабе државе, посматрају као полигони за хибридна дејства. Државе које су полигони или предмети хибридног деловања имају веома ограничене могућности и начине за ефикасан одговор, јер је узрок генерисан управо у самој суштини хибридног наступа. Наиме, развијена економија и енергетска независност су предуслови за ефикасан одговор, који подразумевају превентивно и дуготрајно деловање, стратегијске оријентације и периоде стабилности. Међутим, посматрањем актуелних конфликата за које можемо рећи да су примењене форме хибридног концепта сукоба, може се закључити да се примењују на просторима недовољно развијених, пост конфликтних региона, са значајно нарушеним системима демократског управљања државом, пост транзициона, осиромашена и по идентите-

³² Већински управљалки власнички пакет од 51% власничких акција, Нафтне индустрије Србије је продат 2008. г. Газпрому за 400 милиона евра. Формирано је ново мешовито предузеће, Србија гас, које је под контролом Руске стране. Интернет: www.energynews.rs/srbija-i-region/142-yugorosgaz-tajna-pririoda-poslovanja/; приступ- 28/02/2017.

³³ Руска нафтна компанија је купила Бепетрол 2003. године за 117 милиона евра.

³⁴ Стратегија безбедности Републике Србије, 2009., стр 21–22.

ту неизграђена друштва. Може се закључити, да у савременим условима, политичка економија има улогу подршке надраслим формама глобализације, генеришући својим постојањем оправдање за економку и енергетску доминацију, кроз форме примене постулата отворености глобалног тржишта.

Литература

- [1] Институт за стратегијска истраживања, Стратегијско – безбедносни трендови у Југоисточној Европи до 2020. године, Београд: Одбрана, 2015.
- [2] Маловић Марко, Мичукић Андреа, Глоса о асиметрично негативном повратном ефекту увођења економских санкција Руској Федерацији од стране ЕУ, Научни скуп Економија и криза – треба ли нам нови одговор, Андрићград. Економски факултет, Источно Сарајево – Пале, 2014.
- [3] Маринов Георги, Формиращото се евроазијско геоекономическо пространство, Геополитика, Софија, 2015.
- [4] Митровић Мирослав, Потенцијали утицаја интересних група на спољну политику САД – случај „Косово“, Зборник Матице српске за друштвене науке, бр. 161.
- [5] Митровић Мирослав, Хибридно ратовање и асиметричне безбедносне претње, Београд: Војно дело, 5/2017.
- [6] Петракиев Димчо, Алтернативните газови досадки за Европа: шансови и препјатства, Геополитика, Софија, 2015.
- [7] Стратегија безбедности Републике Србије, 2009.
- [8] Штрбац Катарина, Митровић Мирослав, Интердисциплинарни приступ наукама безбедности и одбране, Политичка ревија, 3/2012.
- [9] Ann Elliot, K., „Economic sanctions as a Foreign Policy Tool“, Peterson Institute for International Economics and Center for Global Development, Washington DC. 2006.
- [10] Cox Robert. W., „Perspektive of Globalization“ in ed. Mittelman, J. H., *Globalization-critical reflections*, London, Lynne Rienner Publisher. inc. 1996.
- [11] Davies Matt, International Political Economy and Mass Communication in Chile, London, ed. *Evan H. Potter* Economic Intelligence & National Security, Carleton University Press, 1998.
- [12] Enegy news – www.energynews.rs/srbija-i-region/142-yugorosgaz-tajna-priroda-poslovanja/: приступ- 28/02/2017.
- [13] Joksimović Aleksandra, Sankcije kao sredstvo u spoljnoj politici SAD posle Hladnog Rata, Међународна политка, Vol. LVIII, br. 4, pp. 469–491, Oktobar 2006.
- [14] Kegli Čarls, Vitkof, V. Jr., Judžin R. *Svetska politika, trend i transformacija*, Centar za studije Jugoistočne Evrope, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija, Beograd 2004.
- [15] Kofman Michael, Rojansky Matthew „A Closer look at Russia's 'Hybrid War'“, *Kennan Cable*, Woodrow Wilson International Center for Scholars, No. 7, April 2015.
- [16] Lerner Daniel () 'Modernization: social aspects', in *The International Encyclopedia of the Social Sciences*, New York: Macmillan and The Free Press, 1968.
- [17] Nye, Joseph, S., Jr., „The misleading metaphor of decline,“ *The Atlantic Monthly*, March 1990.
- [18] Qiao Liang, Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, Beijing: PLA Literature and Arts Publishing House, 1999.
- [19] Ravenhill Jonh, *Global Political economy*, Oxford, Oxford University Press, 2008.
- [20] Sears Stephen, *George B. McClellan: the young Napoleon*, New York, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 1988.
- [21] Taillard Michael, *Economics and modern warfare*, Palgrave MacMillan, 2012.